

# Behövs Gudshypotesen?

Av Sebastian Rehnman

## Inledning

I det här föredraget kommer jag att argumentera för att självständiga ting (substanser) framförallt förklaras på två sätt. Å ena sidan förklaras ting i termer av något *på grund av* vilket de har blivit till (orsaksförklaringar), och å andra sidan i termer av något *för vilken skull* de har blivit till (ändamålsförklaringar). Jag kommer sedan att argumentera, att fenomenen tillblivelse på grund av något och tillblivelse för vilken skull, endast kan förklaras om det finns något som inte kan förklaras i termer av det på grund av vilket det blev till och som inte kan förklaras i termer av det för vilken skull det blev till. Jag kommer därefter att föreslå att vi använder ordet 'Gud' med meningen "vad helst det är som inte kan förklaras i termer av något på grund av vilket och för vilken skull det blev till". Jag kommer således att argumentera, att vi behöver "Gudshypotesen" – vi behöver antaga Gud – för att förklara det på grund av och för vilken skull allting finns.

► 33

Mot ett sådant projekt finns det både religiösa och icke-religiösa invändningar och jag skall först bemöta dem. Vissa ateister och vissa religiösa är eniga om en sak, nämligen att det inte finns något förnuftigt svar på frågan "Varför finns allting?" Dessa är eniga om att världen såsom helhet inte kan förklaras med förnuftet, d.v.s. med vår naturliga omdömesförmåga.

Enligt den ateistiska varianten (scientismen<sup>1</sup>) finns det ingen särskild förnuftig förklaring varför allting finns, eftersom alla slags självständiga ting redan har förklarats eller kan förklaras med förnuftet. Att t.ex. omnämna "Gud" kan inte förklara världen, eftersom världen redan har en förklaring. Ty summan av alla naturvetenskapliga förklaringar är eller kan bli en fullständig förklaring av världen såsom helhet. Det är möjligt att förklara varje del av universum naturligt, och för vi samman alla dessa naturliga förklaringar, kommer vi att ha en naturlig världsförklaring. Även om inte alla delar har förklarats ännu, så vet vi vilka delar som behöver förklaras. Det är därför meningslöst att söka eller fordra en förklaring av helheten när alla delarna har förklarats (med andra ord är det meningslöst

att fråga varför allting istället för ingenting finns). Naturvetenskapen håller på att förklara varje enskilt ting i världen och vi behöver inte söka efter en förklaring till världen såsom helhet. För vi samman de naturvetenskapliga förklaringarna av delarna så ger de oss en förklaring av helheten.

Scientismen har givetvis rätt i att vi kan och skall söka förklara varje slags självständigt ting i världen med något annat sådant ting i världen. Det är också riktigt att det inte behövs någon förklaring för sammanträffanden, slumpar och tillfälligheter. Sammanträffandet som består i att den tio meters bredbandskabel, som jag köpte för tio år sedan i Oxford, har precis den längd jag behöver nu i Göteborg, behöver ingen ytterligare förklaring än att avståndet mellan uttag och datorplats i de två arbetsrummen är detsamma. Sammanträffandet har sin förklaring i det ena husets storlek och det andra husets storlek och inte i något annat. Det som finns genom eller i kraft av något annat är en följd av att två eller flera förklaringslinjer eller orsakskedjor går samman. När vardera förklaringslinje är given, har det som finns genom något annat redan sin förklaring. Att söka en förklaring av det som finns genom något annat, är att söka en förklaring till varför två eller flera självständiga ting finns tillsammans. Det som skulle förklara allting, eller världen såsom helhet, kan inte tillföra något till förklaringen av något självständigt ting, eller någon del av världen. Därför är det t.ex. riktigt att förkasta intelligent design såsom en vetenskaplig förklaring.

► 34

Dock sammanblandar scientismen förklaringen av delar och helheter. Ty en helhet kan inte förklaras i termer av varje dels förbindelse med någon annan del. Utöver delarnas respektive förklaringar fordras en förklaring av helheten. T.ex. att fem rådjur betar på ängen, kan förklaras av de sätt på vilka de tog sig dit; nämligen av att råbocken sprang över vindfället, rågeten gick genom slyet, de två kiden kom ur granen, och fjolåringen skuttade över bäcken. Det finns alltså fem olika förklaringskedjor till att var och en av dem befinner sig på ängen. Men, att råbocken sprang över vindfället, rågeten gick genom slyet, de två kiden kom ur granen, och fjolåringen skuttade över bäcken, förklarar inte att de såsom helhet, tillsammans, befinner sig på ängen. Varför hela gruppen befinner sig där fordrar en annan förklaring; t.ex. att instinkten flockar dem på ängen. Likaså kan varje självständigt ting i världen förklaras med dess förbindelse

till något annat ting i världen, men alla ting såsom helhet kan inte förklaras med deras inbördes förbindelser, utan fordrar ytterligare en förklaring. Naturvetenskapen säger oss förstås ingenting utöver förklaringar av ett tings natur i termer av ett annat tings natur, och förklarar inte naturen såsom helhet.

Dessutom är scientismen en självförgörande teori. Scientismen utmärks av uppfattningen att naturvetenskaplig kunskap är den enda sortens kunskap som finns eller kan finnas.<sup>2</sup> Den uppfattningen kan emellertid inte vara sann. Ty *det* är inte naturvetenskaplig kunskap, att all kunskap är naturvetenskaplig kunskap. Scientismen är i sig själv ingen naturvetenskaplig hypotes som kan bevisas naturvetenskapligt. Inget laboratorium kan utföra experiment som kan bevisa eller motbevisa scientismen. Istället är den en filosofisk eller metafysisk teori om vad som grundar och vägleder (natur)vetenskapliga upptäckter, och här är den en bland många teorier. Jag kommer strax att vända mig till frågan om vetenskapliga förklaringar. Så här långt räcker det med att notera, att scientismen dels sammanblandar förklaringar av delar och helheter, dels är en självförgörande teori.

Enligt den religiösa varianten (fideismen) går det inte heller att med förnuftet förklara varför allting finns. Det är med tron – d.v.s. uppenbarelsen – som det går att förklara varför allting finns. Tron lär att Herren, Allah eller Brahman förklarar varför allting finns. Men den invändningen vederläggs av världsreligionernas egna heliga skrifter, som lär att Gud kan uppfattas med förnuftet. Enligt kristendomen har t.ex. ”alltsedan skapelsen” Guds ”osynliga egenskaper, hans eviga makt och gudomlighet, kunnat uppfattas i hans verk och varit synliga.” (Rom. 1:20) Även om inte alla förstår att Gud finns med förnuftet utan med tron, så omöjliggör det inte att vissa förstår att Gud finns med förnuftet.

Dessutom fordrar tron att Gud är känd oberoende av tron.<sup>3</sup> Ty om vi inte kan ha en aning om att Gud finns oberoende av tron, så skulle vi inte kunna ha en aning om att tron kommer från Gud. Antag att Stina p.g.a. tron menar, att Gud försonade världen med sig genom Kristus. Stina skulle då inte kunna bejaka att Gud försonar *och* förneka att Gud finns. Ty, att Guds finns, är mer grundläggande än, att Gud försonar. Om inte Stina trodde att Gud finns, så skulle hon inte kunna tro att Gud försonar, och hon skulle inte kunna tro att Gud försonar

om Gud inte finns. Nåväl, om meningen att Gud finns är grundläggande för meningen att tron kommer från Gud, så kan inte meningen, att tron kommer från Gud, grunda meningen, att Gud finns. Stina kan inte mena att tron kommer från Gud utan att på ett mer grundläggande sätt mena att Gud finns. Därför är det nödvändigt att Gud är känd oberoende av tron.<sup>4</sup>

Jag har nu kort argumenterat, att vare sig scientismen eller fideismen ger något gott skäl för att det inte skulle kunna finnas ett förnuftigt svar på frågan varför allting finns. Därför har vi alltjämt en fråga att besvara. Nu kan såväl troende som otroende hänvisa till sin intuition, d.v.s. båda hävdar att ”innerst inne vet de att de har rätt”. Båda kan emellertid inte ha rätt, utan (åtminstone) en måste ha fel. Därför måste svaret på frågan, varför allting finns istället för ingenting, avgöras diskursivt istället för intuitivt, d.v.s. med argument.

### Vad är en förklaring?

Vi behöver börja med att fundera över vad en förklaring är. När vi försöker förklara ett fenomen söker vi orsaken till det, och vi vet, förstår eller upptäcker något när vi kan förklara orsaken till det. T.ex. förklarar vi att batteriet laddas ur på grund av att blyatomer förlorar elektroner; att rådjuret är gråbrunt för den skull att färgen kamouflerar; att vattnet blev till ånga på grund av att det nådde kokpunkten; och att könsorgan finns för fortplantningens skull. I allmänhet definieras därför förklaringar i termer av orsakssammanhang. En förklaring kan sägas vara det som frambringar förståelse av varför något orsakar att något är vad det är.

För att förstå orsakssammanhang följer vi oftast ett särskilt mönster både i vardag och i vetenskap. Det här mönstret kommer till uttryck i t.ex. talesättet ”Ingen rök utan eld”. Vi ser kanske brandrök och frågar: ”Varför ryker det?”. Vi söker sedan vanligtvis besvara den frågan med att antaga en eld som skulle förklara röken. Vi utgår då från vad vi ser, nämligen rök, och funderar sedan över vad det är som vi inte ser, som skulle förklara den rök vi ser. Från den förklaringen sluter vi oss inte bara till vad vi skall söka efter, utan sluter oss också till om vi har funnit det eller inte. Den rök som vi vill förklara ger oss inte bara skäl att sluta oss till en eld; utan vi sluter oss till elden just därför att en eld skulle, om den är sann, förklara röken. Givet röken och vår bakgrund, sluter vi oss till elden,

som skulle, om den vore sann, utgöra den bästa förklaringen (bland andra förklaringar) varför det ryker. Vi säger, ”Ingen rök utan eld”, därför att antagandet av eld utgör en vid, enhetlig och enkel förklaring som leder oss till en likaledes vid, enhetlig och enkel slutledning. Med andra ord, ledsagas våra slutledningar av överväganden om hur vi skall förklara någonting. Liksom belägg för brandrök är belägg för brand, så är belägg för en sorts verkan belägg för antagandet av en sorts orsak. Vi börjar alltså med de fakta som är tillgängliga för oss och sluter oss till vad som skulle (om det vore sant) utgöra den bästa förklaringen till dessa fakta. I vardag och vetenskap följer vi det mönstret.

Vetenskapsfilosofin har klargjort hur det här mönstret av slutledningar till den bästa förklaringen förser oss med upptäckter, kunskap och förståelse både i vardag och i vetenskap.<sup>5</sup> Vetenskapen anses i allmänhet syfta till att fastställa både vad som är sant och varför det är sant. Varje vetenskap organiserar sina förklaringar i ett system men, innan systemet av förklaringar blivit fullständigt, byggs varje vetenskap upp underifrån genom upprepade slutledningar från verkningar till orsaker. Vetenskapliga frågor är då först (vad vi skulle kunna kalla) faktafrågor om huruvida något är fallet eller huruvida ett påstående är sant. Svaret på faktafrågor förvärfvas genom slutledning från ett fenomen till den bästa förklaringen. T.ex. framväxte kemin på 1800-talet under antagandet att det finns atomer som förorsakar regelbundna förbindelser mellan materia. För att nå ett vetenskapligt svar på en faktafråga antar vi att vissa fenomen är ett resultat eller en följd av en orsak, och från vad dessa fenomen (verkningarna) är sluter vi oss till deras orsaker. En sådan bevisföring bevisar inte själva förklaringen (d.v.s. orsakens natur), utan endast sanningen eller sannolikheten hos den hypotes som vi formulerat för att förklara ett fenomen. Förklaringens vidd, enhetlighet och enkelhet gör den sannolikt sann. Men för att bevisa själva förklaringen eller orsakens natur, ställer vi oss sedan en annan sorts fråga, nämligen vad tinget är eller varför hypotesen är sann(olik). Vetenskapliga förklaringar ägnar sig då åt (vad vi skulle kunna kalla) väsensfrågor. Men endast fullständiga vetenskaper kan behandla sina frågor ovanifrån, d.v.s. från orsaker till verkningar.

Hur börjar då slutledningar till den bästa förklaringen? Erinna att i sådana slutledningar ledsagar förklaringen oss till både vad vi skall söka efter och huruvida vi funnit detta. För

att kunna söka och finna svar på faktafrågor måste vi givetvis ha ett hum om meningen hos de termer som används i förklaringen. Exempelvis måste vi ha en uppfattning om att meningen hos ordet "eld" i påståendet "ingen rök utan eld" är "samtidig förekomst av ljus och värme vid kemisk reaktion". Ty ord har endast mening om de svarar mot vad vi kan föreställa oss eller beskriva. Nu har faktafrågor formen, "Är det sant att något orsakade X?", och vi måste då åtminstone (avse att) använda ordet 'orsak' med den mening som det vanligen har, nämligen "vad som frambringar något annat". Vi har kanske bara ett hum om att det finns en orsak varför vissa fenomen är vad de är, och när vi försöker förklara detta menar vi då bara "det-som-frambringar- dessa-fenomen". Den mening med vilken ordet 'orsak' vanligtvis används, motsvarar då vår hypotes om att något förklarar ett fenomen. I andra fall används kanske redan ett namn för något fenomen eller myntas ett nytt namn för ett fenomen. T.ex. myntade astronomen Norman Lockyers (1836-1920) namnet "helium". En sådan benämning förutsätter i allmänhet ett (mer eller mindre uttryckligt) antagande av att det finns något, d.v.s. förutsätter en hypotes. Den föreställning eller beskrivning genom vilken ett namn har mening, kommer vanligtvis av orsaken till att namnet används med den meningen. T.ex. var en linje i solspektrumet orsaken till att namnet "helium" började användas med meningen "en ädelgas". Så, det på grund av vilket ett namn används med en viss mening, kan utgöra den enda utgångspunkten för en slutledning till den bästa förklaringen. Den vetenskapliga undersökningen syftar därefter till att finna om namnet verkligen har någon mening för det benämnda fenomenet.

► 39

Men kan man verkligen utgå i en vetenskaplig undersökning från att ett namn har mening? Här måste vi införa en distinktion. Ty meningen hos ett namn kan antingen vara den *avsedda* meningen eller den *verkliga* meningen. Mestadels sammanfaller den avsedda och den verkliga meningen vid användningen av ett ord; vad vi avser att mena, det menar vi verkligen, och oftast har våra ord verkligen den mening som vi avser. Om inte den avsedda och den verkliga meningen vid användningen av ett ord mestadels sammanföll, så skulle det inte finnas ett språk. Men ett namn som är avsett att användas för att mena vad något är, används ibland egentligen för att *inte* mena vad något är. T.ex. kan namnet 'krokofant' användas med

den avsedda meningen ”vad som är en korsning av krokodil och elefant”, men den verkliga mening som används är inte ”vad som är en korsning av krokodil och elefant”, eftersom det (utan tvivel) inte finns en korsning av krokodil och elefant. (Den avsedda meningen hos namnet ’krokofant’ är beskrivningen ”vad som är en korsning av krokodil och elefant” och meningen är verkligen ingenting annat än den föreställningen eller beskrivningen.) Vi måste alltså skilja mellan (1) orsaken till att namnet används med en mening; (2) meningen med vilken namnet avsiktligt används och (3) meningen med vilken namnet verkligen används. Den här treledade distinktionens giltighet framkommer när meningen hos ett namn inte, eller kanske inte, utsäger vad något verkligen menas vara. En slutledning till den bästa förklaringen kan därför endast (giltigt) utgå från den avsedda meningen inte den verkliga meningen hos ett ord. Undersökningen huruvida det finns en krokofant skulle utgå från namnet ’krokofant’ såsom blott en sammansättning av namnen ’krokodil’ och ’elefant’, med den avsedda meningen ”vad som är en korsning av krokodil och elefant.”

► 40

Hur förklarar vi då enskilda ting i allmänhet? När vi skall förklara varför något konkret har blivit till, sluter vi oss vanligtvis till två sorters förklaringar. Från vissa verkningar sluter vi oss *antingen* till en förklaring i termer av det *på grund av* vilket de frambringades; *eller* till en förklaring i termer av det *för vilken skull* de frambringades. I det ena fallet söker vi svar på frågan ”*På grund av* vad blev detta till ett X?”. T.ex. förklarar vi att vatten blir till ånga på grund av att det nådde 100°C. Vi förklarar då något i termer av tillblivelsens begynnelse. I det andra fallet söker vi svar på frågan ”*För vilken skull* blev detta till ett X?”. T.ex. förklarar vi att rådjuret är gråbrunt för den skull att färgen skyddar mot upptäckt (utgör kamouflage). Vi förklarar då något i termer av tillblivelsens ände. Det första förklarings sättet, i termer av det på grund av vilket något blev till, är vanligt i fysiken. Det andra förklarings sättet, i termer av för vilken skull något frambringades, är vanligt i biologi, ekologi, ekonomi och humaniora.

Nu hävdar jag, att vadhelst som har frambringats, kan förklaras *både* i termer av det på grund av vilket det frambringades, *och* i termer av det för vilken skull det frambringades. Vi vet t.ex. för vilken skull könsorganen blivit till och vi vet vad som blir till på grund av könsorganen. Å ena sidan finns könsorgan

för den skull att de skall frambringa könsceller och könshormoner, och å andra sidan finns könsorgan på grund av könsceller och könshormoner. Likaså finns könsceller för den skull att de skall sammansmälta med andra könsceller, och könsceller finns på grund av att andra könsceller sammansmält. Därför kan ett ting som förklaras i termer av det för vilken skull det blev till, också förklaras i termer av det på grund av vilket det blev till. På samma sätt vet vi vad som frambringas på grund av tallkottkörteln och för vilken skull tallkottkörteln frambringar detta. Det finns melatonin i blodet på grund av tallkottkörteln, och tallkottkörteln finns för den skull att det skall finnas melatonin i blodet (vilket inverkar på vår dygnsrytm). Alltså, varje ting som kan förklaras i termer av något på grund av vilket det blev till, kan också förklaras i termer av något för vilken skull det blev till. Omvänt kan varje ting, som kan förklaras i termer av det för vilken skull det blev till, också förklaras i termer av något på grund av vilket det blev till.

Inget av dessa två förklaringsätt har företräde framför det andra och det ena gör inte det andra överflödigt. De är helt enkelt förklaringar i olika riktningar. Vi börjar nog förklaringen av könsorgan i termer av för vilken skull de blivit till och fortsätter sedan med vad som blir till på grund av dem. Vi börjar troligen förklaringen av tallkottkörteln i termer av vad som frambringas på grund av den och fortsätter sedan med för vilken skull den frambringats. Om vi vänder på en förklaring i termer av något på grund av vilket det frambringades, så förklarar vi detsamma i termer av något för vilken skull det frambringades. Likaså, om vi vänder på en förklaring av något i termer av det för vilken skull det frambringades, så förklarar vi detsamma i termer av något på grund av vilket det frambringades. Därför konkurrerar inte de två förklaringsätten vid förklaringen av könsorganen och tallkottkörteln. Tvärtom är de fullt förenliga, eftersom en förklaring i termer av det ena fordrar en förklaring i termer av det andra. Den ena förklaringen förklarar den andra.

Men hur är båda förklaringsriktningarna möjliga? Skälet till att förklaringarna kan gå i motsatta riktningar måste vara något hos tingen. Ty vad som än händer kan endast identifieras i förbindelse med de slags ting som ingår i händelsen och som är förbundna med varandra i det orsakssammanhanget. Det mest vedertagna antagandet för att kunna förklara varför



något orsakade något annat är därför *krafter* och *benägenheter* hos självständiga slags ting. Varje självständigt ting har krafter att orsaka vissa verkningar och benägenheter att utöva dessa krafter under givna omständigheter.<sup>6</sup> T.ex. har könsceller kraften att sammansmälta med andra könsceller och är benägna att göra det i lämplig omgivning; vatten har kraften att bli till ånga och är benäget att bli till ånga när det når 100°C; och en sten har kraften att falla mot jordytan och är benägen att faktiskt falla när den frisläpps relativt nära jordytan. Orsaks-samband skall således uppfattas såsom beskrivningar av krafter och benägenheter.

Men vad är krafter och benägenheter? Krafter och benägenheter hos självständiga ting identifieras, specificeras eller definieras givetvis i termer av det *till* vilket de är krafter eller benägenheter. En kraft är en kraft *till* något, nämligen till en viss verkan, och en benägenhet är en benägenhet *till* något, nämligen till att utöva vissa krafter under vissa omständigheter. Eftersom varje ting har en benägenhet att vara (eller bli) det ting det är (eller kan vara), är varje självständigt tings krafter och benägenheter åtminstone krafter och benägenheter till varje tings förblivande. Rådjuret har åtminstone benägenheten att utöva kraften att vara rådjur och vattnet har åtminstone benägenheten att utöva kraften att vara vatten. Varje självständigt ting är således verksamt i enlighet med vad det är, eller verkar i riktning mot vad det kan bli. När något orsakar eller orsakas i enlighet med vad det är eller kan vara, uppfyller det sin funktion eller når sitt mål. Krafter och benägenheter definieras alltså oundvikligen i termer av ändamål. Varje tings benägenhet att utöva kraften att vara det ting det är, kallar jag för dess *ändamål*. Ändamålet för varje materiellt självständigt ting uppfylls i sin tur vid någon bestämd tidpunkt, och således specificeras benägenheten att utöva kraft av en beskrivning av en händelse. Av det här skälet kan orsaker beskrivas både i termer av det på grund av vilket något frambringats och i termer av för vilken skull något frambringats. Likaså kan förklaringar formuleras både i termer av det på grund av vilket något frambringats och i termer av för vilken skull något frambringats. Ty det på grund av och för vilken skull något frambringats något inbegriper en benägenhet att utöva kraft.

Låt mig sammanfatta det här avsnittet om vetenskapliga förklaringar i allmänhet. En förklaring frambringar förståelse av

ett orsakssammanhang och förståelse av ett orsakssammanhang sker genom slutledning till den bästa förklaringen. En vid, enhetlig och enkel förklaring leder oss både till att söka efter och finna en vid, enhetlig och enkel slutledning. Slutledningar till den bästa förklaringen använder inledningsvis den avsedda och inte den verkliga meningen hos de ingående termerna. Sådana slutledningar fortskrider sedan vanligtvis antingen i termer av det på grund av vilket eller i termer av det för vilkens skull något frambringades. De här två förklaringsätten konkurrerar inte utan kompletterar varandra i förklaringen av varje givet ting. Ty varje självständigt slags ting är benäget att utöva sina krafter till det som är dess ändamål.

### Den vetenskapliga förklaringen av världen såsom helhet

Mot bakgrund av denna allmänna diskussion om vetenskapliga förklaringar, kan vi med fördel vända oss till den särskilda frågan varför allting finns. Ty det är en märklig företeelse att allting finns istället för ingenting. Ludwig Wittgenstein noterar: ”Icke *hur* världen är, är mystiskt, utan *att* den är.”<sup>7</sup> Världen är ett sammansatt fenomen, som väcker vår nyfikenhet och pockar på en förklaring, och varför allting finns är en vetenskaplig frågeställning som kan och skall besvaras på ett vetenskapligt sätt. Det är förstås en faktafråga, nämligen huruvida det är sant att det finns en orsak till allting, och inte en väsensfråga, nämligen om vad den här eventuella orsakens natur är. Den filosofiska disciplin som behandlar frågan varför allting finns, kan inte söka en förklaring ovanifrån utan underifrån, nämligen genom att sluta sig inte från orsak till verkan utan från verkningarna till den eventuella orsaken. Ty det fordras först ett svar på frågan huruvida det är sant att allting har en orsak, innan det ens kan vara meningsfullt att ställa frågan vad detta är. Frågan varför allting finns måste därför besvaras med ting som är mer kända, d.v.s. en slutledning ifrån vissa allmänna fenomen till en orsak där antagandet av orsaken är den bästa förklaringen till allting. Förekomsten av ordet ”orsak” förser oss med en förklaringshypotes: dessa verkningar finns, världen såsom helhet finns, därför att orsaken finns. Ett argument för eller mot denna förklaringshypotes är ett försök att ange skäl för eller mot att det skulle kunna finnas en orsak till världen. Och den bästa förklaringshypotesen kommer att vara vid, enhetligt och enkel.

Men meningen hos ordet "orsak" i frågesatsen, "Är det sant att allting har en orsak", kan endast vara den avsedda meningen och inte den verkliga meningen. Ty när vi frågar oss huruvida alltings orsak finns, då kan vi inte utgå från att ordet "orsak" verkligen har mening, nämligen att det är sant att något frambringat varför universum är vad det är. Ty då skulle vi förutsätta vad som skulle bevisas. Men huruvida världen såsom helhet har eller inte har en förklaring var vad vi skulle sluta oss till. Alltså är det endast logiskt giltigt att den här undersökningen utgår från den avsedda meningen hos ordet "orsak", nämligen huruvida det är sant eller falskt att det finns något som frambringat allting.

Så här långt kan vi dock fråga oss om den avsedda meningen hos uttrycket "alltings orsak" är sammanhängande och om det överhuvudtaget kan ha någon verklig mening.<sup>8</sup> Ty om en fråga om orsaken till någonting skall vara begriplig eller meningsfull, så måste det föreligga någon (mer eller mindre uttrycklig) självföreligg föreställning eller beskrivning av dess verkan. Men den verkan, för vilken vi nu efterfrågar en eventuell orsak, benämner vi "allting", och meningen hos ordet "allting" är här minst sagt svårbegriplig för att inte säga obegriplig. Ty meningen hos ett ord är relativ det sammanhang i vilket det används. T.ex. är meningen hos "allting" i frågesatsen "Kan jag köpa allting på ICA?", att köpa all slags mat jag kan tänkas behöva på ICA (i motsats till att köpa alla slags tänkbara ting på ICA). Men i frågan, varför allting, är meningen hos "allting" relativ det sammanhang som är *vad helst som finns och vad helst som kan finnas*. Meningen hos "allting" avgränsas då blott av det som inte kan finnas till, och det som inte kan finnas kan inte heller tänkas. Vi ställer oss alltså en fråga på gränsen av vad vi kan föreställa oss eller beskriva. Dessutom frågar vi, "Är det sant att det finns en orsak till allting?", och det innebär att alltings orsak inte kan ingå i allting, eftersom orsaken skulle vara svaret på frågan varför allting finns. M.a.o. orsaken varför allting finns kan inte vara en del av allting som finns. Vi ställer oss alltså en fråga med ord vars mening måste tänjas eller användas bortom vad vi kan begripa eller fatta. Vi klargör alltså meningen till "Är det sant att det finns något vad helst det är som har frambringat vad helst det är som finns eller kan finnas", men skäligen förstår vi inte vad vi menar.

Från att den avsedda meningen är logiskt sammanhäng-

ande följer dock inte att svaret på faktafrågan är jakande, utan undersökningen måste fortsätta med andra medel. Mot bakgrund av de två vanligaste förklaringsätten och benägenheten hos varje slags ting att utöva sin kraft, är det sannolikt att världen såsom helhet eventuellt skulle kunna förklaras i termer av det på grund av vilket och i termer av för vilken skull den frambringades. Om varje del av världen kan förklaras i termer av något på grund av vilket det blev till, så är det sannolikt att världen såsom helhet kan förklaras i termer av något på grund av vilket den blev till. Och om varje del av världen kan förklaras i termer av något för vilken skull det blev till, så är det sannolikt att världen såsom helhet kan förklaras i termer av för vilken skull den blev till. Om vänder på förklaringen i termer av det på grund av vilket allting har frambringats, så förklarar vi allting i termer av det för vilken skull allting frambringats, och vice versa.

Låt oss börja med att söka en förklaring av allting i termer av något på grund av vilket det frambringats. Ty vi förstår att allting har frambringats. Våra sinnen försäkrar oss om att många materiella självständiga ting har frambringats, och vi kan endast förklara att dessa har frambringats i termer av något annat på grund av vilket de frambringades. Vi finner med andra ord att det *inte* finns något, vilket såsom helhet, frambringas sig självt såsom helhet, utan att varje ting som frambringas såsom helhet frambringas på grund av något annat. Fenomenet tillblivelse är alltså ett fenomen som fordrar en förklaring i termer av någonting annat. Men om en helhet har en del som har blivit till, så har den helheten också blivit till. Ty förbindelsen mellan en frambringad del och en frambringad helhet är densamma som förbindelsen mellan en färgad del och en färgad helhet samt mellan en sammansatt del och en sammansatt helhet. Om en del är färgad, så är helheten färgad; om en del är sammansatt, så är helheten sammansatt; och om en del är frambringad, så är helheten frambringad. Nu har allting, eller världen såsom helhet, delar som har frambringats, och alltså har allting, eller världen såsom helhet, frambringats. Vi kan då förklara att universum blev till på grund av den stora smällen, och vi kan kanske sedan förklara att den stora smällen blev till på grund av något annat. Vi kan eventuellt också förklara att detta andra, på grund av vilket den stora smällen blev till, i sin tur blev till på grund av något tredje o.s.v. Tillblivelsen av

allting, eller världen såsom helhet, fordrar således en förklaring i termer av någonting annat på grund av vilket världen såsom helhet blev till.

Vi kan och bör sluta oss till det som bäst förklarar någonting Om förklaringen är vid, enhetlig och enkel, så är den sannolikt sann, d.v.s. är det sannolikt sant att det antagna verkliga finns. Nu kan inte en oändlig förklaringskedja i termer av det på grund av vilket något annat blev till, förklara fenomenet tillblivelse. Om det finns ett oändligt antal ting på grund av vilka något blir till, så finns det ingen förklaring varför allting blivit till. Ty räckan av ting som har frambringats tar aldrig slut och ett ting förklarar då att ett annat ting frambringats i kraft av att det självt har frambringats. Kanhända är förklaringskedjan oändlig, men den utgör då ingen förklaring till varför allting finns (till fenomenet tillblivelse). Om det inte finns något som inte har frambringats, så finns det ingen förklaring till att allting har frambringats – även om det skulle finnas en oändlighet av ting som frambringas. Allting som har blivit till, kan således endast förklaras i termer av något, som inte självt kan ha blivit till på grund av något annat, eftersom detta då vore en del av allting som har blivit till. Eftersom detta är den bästa förklaringen sluter vi oss till att allting har blivit till på grund av något annat. Den vidaste, enhetligaste och enklaste förklaringen är att det finns något som *inte* har blivit till; något som *inte* kan förklaras i termer av det andra på grund av vilket det frambringades. Ty detta fordrar inte en förklaring i termer av det på grund av vilket det frambringades och det förklarar allt annat som har frambringats. Alltså, eftersom världen såsom helhet har frambringats och förklaringen i termer av att något frambringats på grund av något annat inte kan vara oändlig, finns det skäl att antaga att allting har frambringats på grund av något som inte frambringats.

Låt oss nu vända oss till att söka en förklaring av allting i termer av något för vilkens skull det frambringats. Ty vi förstår att allting har frambringats. Våra sinnen försäkrar oss om att många materiella självständiga ting har frambringats, och vi kan endast förklara att dessa har frambringats i termer av något annat för vilken skull de frambringades. Vi finner med andra ord att det *inte* finns något, vilket såsom helhet, frambringas sig självt såsom helhet, utan att varje ting som frambringas såsom helhet frambringas för någon annans skull.

Fenomenet ändamålsenlighet är alltså ett fenomen som fordrar en förklaring i termer av någonting annat. Men om en helhet har en del som har blivit till, så har den helheten också blivit till. Nu har allting, eller världen såsom helhet, delar som har frambringats, och alltså har allting, eller världen såsom helhet, frambringats. Vi kan då förklara att varje del av världen ytterst blev till för evolutionens skull, och att evolutionen blev till för finjusteringens skull. Vi kan kanske sedan förklara att universums finjustering blev till för någon annan skull och att detta andra, för vilken skull universums finjustering blev till, i sin tur blev till för något tredjes skull. O.s.v. Ändamålsenligheten hos allting, eller världen såsom helhet, fordrar alltså en förklaring i termer av någonting annat för vilkens skull världen såsom helhet blev till.

Vi kan och bör sluta oss till det som bäst förklarar någonting. Om förklaringen är vid, enhetlig och enkel, så är den sannolikt sann, d.v.s. är det sannolikt sant att det antagna verkligen finns. Nu kan inte en oändlig förklaringskedja i termer av det för vilken skull något annat blev till, förklara (varför) fenomenet ändamålsenlighet (förekommer). Om det finns ett oändligt antal ting för vilkas skull något blir till, så finns det ingen förklaring varför allting blivit till. Ty räckan av ting som har frambringats tar aldrig slut och ett ting förklarar då att ett annat frambringats i kraft av att det självt har frambringats. Kanhända är förklaringskedjan oändlig, men den utgör då ingen förklaring till varför allting finns (till fenomenet ändamålsenlighet). Om det inte finns något som inte har frambringats, så finns det ingen förklaring till att allting har frambringats – även om det skulle finnas en oändlighet av ting som frambringas. Allting som har blivit till, kan således endast förklaras i termer av något, som inte självt kan ha blivit till för någon annan skull, eftersom detta då vore en del av allting som har blivit till. Eftersom detta är den bästa förklaringen sluter vi oss till att allting har blivit till för någon annans skull. Den vidaste, enhetligaste och enklaste förklaringen är att det finns något som *inte* har blivit till; något som *inte* kan förklaras i termer av det andra för vilken skull det frambringades. Ty detta fordrar inte en förklaring i termer av det för vilken skull det frambringades och det förklarar allt annat som har frambringats. Alltså, eftersom världen såsom helhet har frambringats och förklaringen i termer av att något är för någon annan skull inte kan vara oändlig, finns det skäl

att antaga att allting har frambringats för den skull av något som inte frambringats.

Allting kan således förklaras i båda riktningar, eftersom allting har benägenhet att utöva kraft. Den bästa förklaringen varför allting finns är, att det finns något vad helst det är på grund av vilket och för vilkens skull allting frambringats, och därför sluter vi oss till att detsamma verkligen finns. Världen såsom helhet är en sådan verkan som är belägg för antagandet av en sådan orsak. Antagandet av något annat på grund av och för vilken skull allting har frambringats är en vid, enhetlig och enkel förklaring, och därför sluter vi oss till att antagandet sannolikt är sant. Den bästa förklaringen varför alla ting har frambringats på grund av något annat, är något som inte har frambringats på grund av något annat. Den bästa förklaringen varför alla ting har frambringats för någon annan skull, är något som inte har frambringats för någon annan skull. Detta på grund av vilket och för vilken skull allting finns, utfyller den vardagliga meningen hos ordet "orsak" i uttrycket "alltings orsak". Men om den orsak vi sluter oss till från världen såsom helhet vet vi nästan ingenting. Alltings orsak är helt klart inte en av universums invånare.<sup>9</sup> Jag föreslår nu helt enkelt att vi använder namnet 'Gud' med meningen "vad helst det är som *inte* kan förklaras i termer av något på grund av vilket det är och vad helst det är som *inte* kan förklaras i termer av för vilken skull det är." På det här sättet är meningen hos ordet "Gud" inte såsom meningen hos ordet "krokofant". Jag har argumenterat för att det sannolikt är sant att det finns något på grund av vilket och för vilken skull allting är, men som inte finns på grund av eller för någon annan skull. Detta som verkligen finns benämner jag sedan Gud. Men jag gör härigenom inga anspråk görs på att veta Guds verklighet (vad det är för Gud att vara Gud), utan enbart på att en sann jakande påståendesats kan formuleras om "Gud" eller "alltings orsak".

► 48

### Avslutning

I denna artikel har jag argumenterat för att självständiga ting framförallt förklaras på två sätt. Å ena sidan förklaras ting i termer av något *på grund av* vilket de har blivit till, och å andra sidan i termer av något *för vilken skull* de har blivit till. Jag argumenterade sedan, att fenomenen tillblivelse på grund av något och tillblivelse för vilken skull, inte kan förklaras om det

inte finns något som vare sig kan förklaras i termer av det på grund av vilket det blev till eller kan förklaras i termer av det för vilken skull det blev till. Jag föreslog därefter att vi använder ordet 'Gud' med meningen "vad helst det är som inte kan förklaras i termer av något på grund av vilket och för vilken skull det blev till". Jag argumenterade således, att vi behöver "Gudshypotesen" – vi behöver antaga Gud – för att förklara det på grund av och för vilken skull allting finns.<sup>10</sup>

#### Litteraturförteckning

Ellis, Brian. *Scientific Essentialism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

Harré, Rom, och Edward H. Madden. *Causal Powers*. Oxford: Blackwell, 1975.

Howson, Colin, och Peter Urbach. *Scientific Reasoning: The Bayesian Approach*. 3 utg. Chicago: Open Court, 2006.

Lipton, Peter. *Inference to the Best Explanation*. 2 utg. London: Routledge, 2004.

Martin, C.F.J. *Thomas Aquinas: God and Explanations*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1997.

McCabe, Herbert. "The Logic of Mysticism." I *Religion and Philosophy*, utgiven av Martin Warner. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.

"A Modern Cosmological Argument." I *Philosophy of Religion: Guide and Anthology*, utgiven av Brian Davies, 196-201. Oxford: Oxford University Press, 2000, 1981.

Molnar, George. *Powers: A Study in Metaphysics*. Utgiven av Stephen Mumford. Oxford: Oxford University Press, 2003.

Mumford, Stephen. *Dispositions*. Oxford: Oxford University Press, 1998.

Rundle, Bede. *Why There is Something Rather than Nothing*. Oxford: Clarendon Press, 2006.

Vallicella, William F. *A Paradigm Theory of Existence: Onto-Theology Vindicated*. Dordrecht: Kluwer, 2002.

Wittgenstein, Ludwig. *Tractatus logico-philosophicus*. Översatt av Anders Wedberg och Lars Hertzberg. Stockholm: Thales, 1992.



## Noter

1 Användningen av namnet "scientism" kan ha en svagare och en starkare mening. I det här sammanhanget torde det användas för den starkare uppfattningen att vetenskapen, särskilt naturvetenskapen, är självtillräcklig och självlegitimerande, eller åtminstone förmögen att redogöra för hela verkligheten.

2 Scientismen kan också uppfattas fysikalistiskt, d.v.s. såsom en uppfattning om att det enda som finns är atomer. Men uppfattningen scientism är helt klart inte själv en hop atomer.

3 Jag driver denna tankegång lite utförligare i "Är protestantismen fideistisk?" *Ingång* 13.2 (2007), s. 35-36.

4 Det kan invändas, att tron (t.ex. "Gud finns" i eldskrift) skulle kunna utgöra grund för såväl att Guds finns som att tron kommer från Gud. I det fallet skulle emellertid det särskilda uppenbarelse sättet grunda att Guds finns och inte trons innehåll. Ty innehållet skulle inte vara begripligt annat än på grund av det sätt på vilket det framstod.

5 För två mycket goda böcker om vetenskapliga förklaringar, se Peter Lipton, *Inference to the Best Explanation*, 2 utg. (London: Routledge, 2004); Colin Howson och Peter Urbach, *Scientific Reasoning: The Bayesian Approach*, 3 utg. (Chicago: Open Court, 2006).

6 Den här förklaringen framfördes förstas "redan av de gamla grekerna" och förfinades (åtminstone) fram till 1700-talet i västerlandet. De mest framstående nutida försvararna torde vara Rom Harré och Edward H. Madden, *Causal Powers* (Oxford: Blackwell, 1975); Stephen Mumford, *Dispositions* (Oxford: Oxford University Press, 1998); Brian Ellis, *Scientific Essentialism* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001); George Molnar, *Powers: A Study in Metaphysics*, utg. Stephen Mumford (Oxford: Oxford University Press, 2003).

7 Ludwig Wittgenstein, *Tractatus logico-philosophicus*, övs. Anders Wedberg och Lars Hertzberg (Stockholm: Thales, 1992) 6:44.

8 Jfr. Bede Rundle, *Why There is Something Rather than Nothing* (Oxford: Clarendon Press, 2006), och William F. Vallicella, *A Paradigm Theory of Existence: Onto-Theology Vindicated* (Dordrecht: Kluwer, 2002).

9 Jfr. "Hur världen är, är fullkomligt likgiltigt för det högre. Gud uppenbarar sig icke i världen." Wittgenstein, *Tractatus logico-philosophicus* 6.432.

10 Till innehållet står mitt argument i tacksamhetsskuld till Thomas Aquino, vilken jag har förstått bättre genom bl.a. Herbert McCabe, "A Modern Cosmological Argument," i *Philosophy of Religion: Guide and Anthology*, utg. Brian Davies (Oxford: Oxford University Press, 2000, 1981); "The Logic of Mysticism," i *Religion and Philosophy*, utg. Martin Warner (Cambridge: Cambridge University Press, 1992). och Christopher Martin, *Thomas Aquinas: God and Explanations* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 1997). Aquinos argumentationstyp synes mig helt överlägsen t.ex. Swinburnes i övrigt rigorösa argumentation, som p.g.a. hans cartesianska antropologi föranleder en antropomorf gudsbild och som förutsätter vad som skulle bevisas. (Utrymmet tillåter mig emellertid här inte att argumentera för detta, utan är ämne för annan uppsats).